

ontwerp

en

maatschappij

Ontwerp en Maatschappij

Intreerede

Uitgesproken op 20 november 2015 ter gelegenheid
van de aanvaarding van het ambt van hoogleraar
Urban Design aan de Faculteit Bouwkunde van de
Technische Universiteit Delft

Door Prof.ir. R.J. Dijkstra

Ontwerp en Maatschappij

Mijnheer de Rector Magnificus, leden van het College van Bestuur, collegae hoogleraren en andere leden van de universitaire gemeenschap, zeer gewaardeerde toehoorders, dames en heren,

Eind 1993 kreeg ik een telefoontje op mijn werk, het Office for Metropolitan Architecture van Rem Koolhaas, op het moment dat we de laatste hand aan het leggen waren aan het ontwerp voor de tramtunnel in Den Haag. Riek Bakker aan de lijn, voormalig hoofd Stedenbouw van de stad Rotterdam en op dat moment de baas van het bureau BVR stedelijk management.

Ze was een team aan het samenstellen dat het master plan voor Leidsche Rijn zou gaan maken, de uitbreiding van Utrecht met een nieuwe stadsdeel met 30'000 woningen. Ze vroeg me of ik, als onderdeel van dat team, het stedenbouwkundig ontwerp voor mijn rekening wilde nemen. Ik zij ja, richtte een bureau op, en begon.

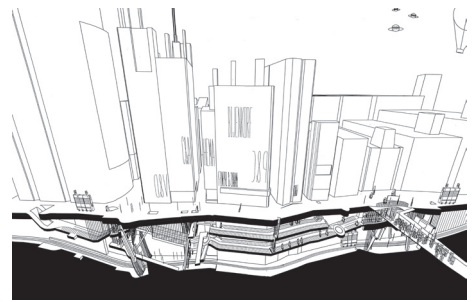
Het master plan was ruim een half jaar later klaar en werd na wat bestuurlijk geharrewar in 1995 aangenomen en publiek gemaakt.

Het is nu ruim 20 jaar later. Leidsche Rijn is bijna klaar. Een paar jaar geleden lag het er zo bij. Inmiddels is de snelweg overdekt en wordt er gewerkt aan de bouw van het stadscentrum en de laatste wijk langs het Amsterdam-Rijnkanaal. Het ontwerp is 20 jaar oud en het is pas over 5 jaar af.

Door in gesprek te gaan met Rijkswaterstaat zijn we erin geslaagd om die snelweg, de A2, die Utrecht en het nieuwe stadsdeel van elkaar scheidde, te overdekken. Door de overkapping van de weg ontstond de mogelijkheid een groot centraal park te maken. Het park is 250 ha groot, ligt in het hart van een stedelijke omgeving waar 100'000 mensen wonen en het is nu al één van de meest intensief gebruikte parken van Nederland. De inrichting van het park is ontworpen door West 8. In 2014 werd het uitgeroepen tot het meest geliefde stadspark van Nederland.

Conclusie? Stedenbouw is een zaak van lange adem. Het gaat over ruimtelijke plannen van klein tot heel erg groot en heeft grote impact op manieren waarop mensen wonen, werken, spelen en bewegen. Stedenbouwkundig ontwerp kan duurzaam zijn of niet duurzaam, buiten spelen stimuleren of dwarszitten, mensen met elkaar in contact brengen of van elkaar scheiden.

Bij het voorbereiden van deze rede heb ik expres gekozen voor de nogal pompeuze titel 'Ontwerp en Maatschappij', omdat we ons in een situatie bevinden waarin stedenbouwkundig ontwerp, goed toegepast, een enorme hulp kan zijn bij het oplossen van de grote ruimtelijke vraagstukken die op ons af komen. En expres, omdat ik bang ben dat we de oploskracht van stedenbouwkundig ontwerp uit het oog verliezen.

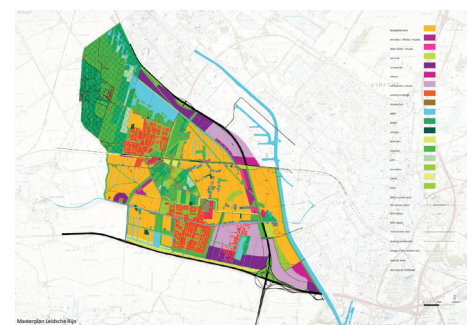
doorsnede tramtunnel den haag

tramtunnel den haag

riek bakker

masterplan leidsche rijn

luchtfoto leidsche rijn

park leidsche rijn

Dit geldt voor Nederland, waar we een monumentale en behoorlijk succesvolle traditie hebben wat betreft de maatschappelijke bijdrage van ontwerp. Het is deze traditie die we na een adempauze van een paar jaar zouden moeten oppakken om de grote maatschappelijke vragen van nu te helpen beantwoorden.

Stedenbouwkundig ontwerp is bovendien een exportproduct, waarmee we in het buitenland, vaak met minder traditie op dit gebied, kunnen helpen bij nog veel grotere stedenbouwkundige opgaven. Delft is één van de producenten, met laboratorium en bedrijfshal en al, van dit exportproduct.

Er is een groot misverstand over wat ontwerp en zeker stedenbouwkundig ontwerp precies is en wat je ermee kunt bereiken. Ik ga daarom beschrijven welke rol ontwerp kan spelen in de worsteling van de maatschappij met haar steden en haar stedelijke projecten.

Denk bij projecten aan buurten, wijken, dorpen en steden, die nieuw worden gebouwd of omgebouwd en denk aan grote infrastructuur voor water, weg en spoor die daar dwars doorheen snijdt. In Nederland gaat het heel vaak over het ombouwen van de stad en het werken op de kleine schaal; in de grote zich snel ontwikkelende landen gaat het om het aan de lopende band, uit het niets bouwen van steden voor 1 miljoen mensen en meer.

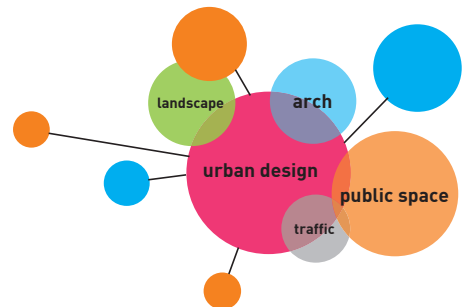
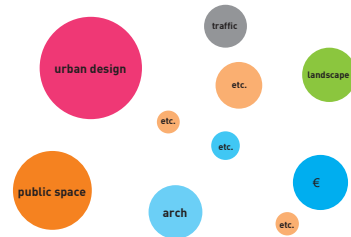
Het Fyra effect

Ilja Pfeijffer, schrijver en dichter, schreef kortgeleden, na de presentatie van de eindconclusies van de Fyra commissie, een even simplistische als pijnlijk rake column over dat grote complexe project. Als stedenbouwer voelde ik me aangesproken. Pfeijffer schreef:

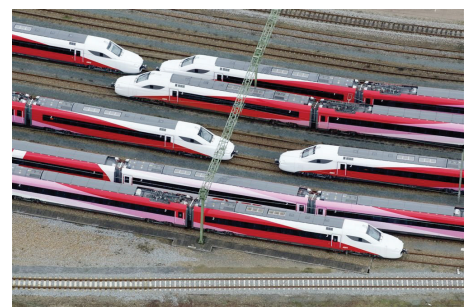
‘Er was een tijd dat we in Nederland dingen voor elkaar kregen. [...] En nu krijgen we het in zestien jaar niet voor elkaar om een hogesnelheidstrein te laten rijden over een tracé van 147 kilometer. [...] De ware oorzaak waarom wij vroeger wel dingen voor elkaar kregen en nu niet meer, is dat wij ergens aan het einde van de vorige eeuw hebben besloten om de leiding over grote infrastructurele projecten en andere zaken in de maatschappij over te hevelen van mensen die er verstand van hebben naar managers. Ergens in de jaren tachtig of negentig is het misverstand ontstaan dat diegene de baas moet zijn die verstand heeft van baas zijn. De beslissingen worden tegenwoordig niet meer genomen door mensen met kennis van zaken, maar door mensen die gespecialiseerd zijn in het nemen van beslissingen.’ Einde citaat.

Pfeijffer gebruikt het volledig mislukken van het Fyra-project als aanleiding voor een felle aanklacht tegen de nu gebruikelijke concepten van proces- en projectmanagement. Door de koppeling aan het nieuws over de Fyra dreigt het misverstand dat dit soort projectmanagement niet werkt voor projecten die groot en heel complex zijn. Maar het is veel erger. Monomaan projectmanagement leidt tot tekortkomingen bij alle projecten, niet alleen de grote en complexe, maar ook de kleinere en minder ingewikkelde. En daar

ontwerp en maatschappij

chinese stad

fyra rangeerterrein watergraafsmeer

zijn er veel meer van. Er wordt aan de lopende band gepland, ontworpen en gebouwd, alleen de afgelopen paar jaar even niet.

De grote vallen het meest op, maar de middelgrote en kleintjes zijn, bij elkaar opgeteld, een veel groter project met veel meer maatschappelijke impact dan die paar heel grote. We zijn terecht blij met de resultaten van zes Nationale Sleutelprojecten voor onze grootste stations, maar we compenseren dat met een stuitend gebrek aan aandacht voor de omgeving van 150 kleinere stations in de Randstad.

Uiteraard zijn er koploper-projecten, die op bijna alle fronten hun beloftes waarmaken, maar ik wil me nu richten op wat er beter kan, dus op het grote peloton van middelmatige en mislukkende projecten.

Pfeijffer beschrijft een project dat volledig mislukt. Treinen worden teruggestuurd en de Fyra rijdt niet. Het kost flink geld maar dan ben je er ook vanaf. We hoeven niet te rijden in onveilige, rammelende Fyra treinen met onbetrouwbare dienstregeling.

Van alle stedenbouwkundige projecten die ik noemde: de heel grote, de grote, de middelmaat en de kleine, wordt een groot aantal juist wél uitgevoerd. Dat is net anders dan Pfeijffer het formuleert: we krijgen ze wél voor elkaar, maar ze komen voor elkaar met allerlei tekortkomingen. We stoppen grote hoeveelheden geld en tijd in een groot aantal projecten voor de stad en accepteren aan de lopende band second-best bij de uitvoering ervan.

Dat is heel pijnlijk: bij de voorbereiding en de verkoop beloven we van alles. Maar na afloop gaapt er een groot gat tussen de beloftes over duurzaamheid, robuustheid, financieel succes, flexibiliteit, levendigheid, veiligheid, aantrekkelijkheid en sociale inclusiviteit, een veel te groot gat tussen die beloftes en de werkelijke resultaten.

Het niet waarmaken van redelijke en hoognodige beloften, het afleveren van projecten met een lager niveau dan nodig is én haalbaar is als we het management maar goed onder de knie krijgen, is een maatschappelijk probleem. Stedenbouwkundig ontwerp een vaste, dienende én doorslaggevend positieve rol laten spelen is een grote ambitie. Wat ik heb meegemaakt in 25 jaar ontwerpen, wat ik daarbij heb geleerd over projectmanagement, over het falen én het slagen ervan, maakt het tot een noodzakelijke ambitie, onder andere voor mijn hoogleraarschap.

Waarop baseer ik de claim dat deze ambitie realistisch is? Dat er met het toelaten en actief inzetten van stedenbouw als een manier om complexe projecten te organiseren, zowel beter management als betere kwaliteit zal worden geleverd? Daarvoor is het nodig om uit te leggen wat ontwerpen is en hoe je het doet.

Twee beschrijvingen van stedenbouwkundig ontwerpen

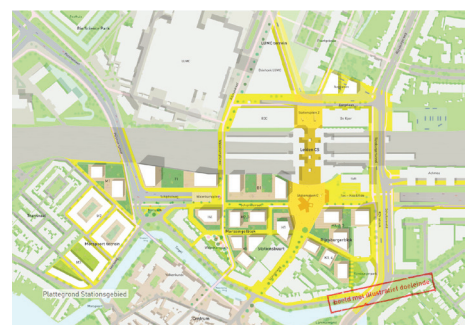
Ontwerpen is waarschijnlijk één van de minst begrepen bezigheden die er is. Ik heb zelden iemand ontmoet die zelf geen ontwerper was en die de indruk wekte te begrijpen wat het inhoudt.

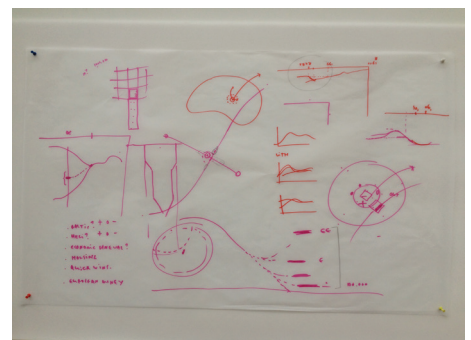
sleutelproject r'dam centraal station

klein station

masterplan leiden centraal

schets ontwerp

Wanneer we ‘muzikant’, ‘dokter’ of ‘web designer’ zeggen, roept dat bij iedereen betekenisvolle associaties op. Als ik ‘stedenbouwkundig ontwerper’ zeg, laten velen het afweten. Misschien denkt men na over wat een stad is, maar niet over hoe die stad ontstaan is, laat staan over hoe je er aan kunt sleutelen.

Als ik mensen vertelt dat ik architect en stedenbouwkundige ben vragen ze: architect van wat? Dat ik ook stedenbouwkundige ben wordt genegeerd. Niet-ontwerpers zoeken zekerheid door te vragen wat je ontwerpt, niet hoe je het doet. Een chirurg geneest mensen door heel precies te snijden, dingen weg te halen, dingen weer vast te maken en de wond te hechten. Over chirurgie kun je een film maken van één minuut, waarmee je chirurgie behoorlijk kan uitleggen. Er bestaat geen one-minute-film waarmee je stedenbouwkundig ontwerpen kan uitleggen.

Ik wil een indruk geven van wat ontwerpen is voor een stedenbouwkundig ontwerper. Ik zal het van twee kanten belichten: door een metafoor te gebruiken en door het Maxwan buro-algoritme voor de workflow van een ontwerpteam toe te lichten. Maxwan is het ontwerpbureau voor architectuur, landschap en stedenbouw dat ik samen met Rianne Makkink in 1994 oprichtte.

Ik heb er aan gedacht om te beginnen met wat het woordenboek erover zegt, maar dat is lachwekkend. Sla er de Oxford Dictionary op na: “Decide upon the look and functioning of a building or other object, by making a detailed drawing of it.” Je maakt een gedetailleerde tekening en voilà, je hebt allerlei belangrijke ontwerpbeslissingen genomen.

Of neem de veel gebruikte definitie uit de ontwerptheorie, van Herbert Simon, 1996: ‘Het uitdenken van opeenvolgende acties die zijn gericht op het veranderen van een bestaande situatie in gewenste situaties’. Op die manier is boodschappen doen ook ontwerpen. Herbert Simon is wel genomineerd voor een Nobelprijs.

De pasta - dia's

Drie jaar geleden werd ik, vlak nadat ik Rijksadviseur voor Infrastructuur en Stad was geworden, benaderd door de toenmalige directeur Wegen en Verkeersveiligheid, Michèle Blom, met het verzoek haar te helpen met het implementeren van het begrip ‘Ruimtelijke Kwaliteit en Vormgeving’. Voor iemand in haar positie betekent dat het toepassen van principes van ‘Ruimtelijke Kwaliteit en Vormgeving’ bij de ontwikkeling van plannen voor grote snelwegprojecten, plannen met grote impact op steden en landschap.

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is in 2010 ontstaan uit de samenvoeging van de Ministeries van Verkeer en Waterstaat en het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. De samenvoeging ging gepaard met de ambitie om een ‘best of both worlds’ te laten ontstaan van infrastructuur en ruimtelijke ordening. Michele Blom, en velen met haar, tastten in het duister over hoe dit voor elkaar te krijgen.

operatiekamer

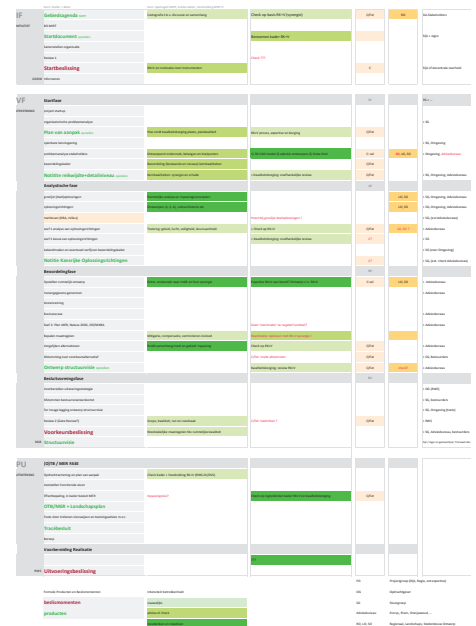

tracékaart blankenburgverbinding

Ik was nerveus. Dit was mijn eerste grote uitdaging als Rijksadviseur. De bureaucratie van de staat was nieuw voor me en ik wilde laten zien dat we ons konden inleven in haar positie. De eerstvolgende bijeenkomst draaide uit op een ramp. We lieten diagrammen zoals hiernaast zien, en na paar minuten begon Blom op haar telefoon te kijken. Een slecht teken. In onze ogen deden we haar een compleet en verregaand voorstel, in wat we dachten dat een taal was die ze zou waarderen: procesdiagrammen en beschrijvingen in tekst.

We verlieten de bijeenkomst met hangende pootjes. We besteedten hoe groot de kloof is tussen de wereld van de beleidsmakers en de wereld van de ontwerpers. Onze pogingen om de bijdrage van ontwerpen uit te leggen in de taal van beleidsmakers was gedoemd te mislukken.

Wat we Blom wilden laten zien is dat er een enorm voordeel zit in de betrokkenheid van een ontwerper bij het begin van een opgave: de analyse en de projectdefinitie. In deze fase moet de ware aard van het grote stedelijke of inpassingsvraagstuk ontdekt worden en de skills van de stedenbouwer zijn hier bijzonder geschikt voor.

mirt proces schema

Er was een verandering van vocabulaire nodig, een gedeelde taal, een Esperanto als het ware en we vonden die door te gaan koken. Ik vroeg één van mijn medewerkers, die graag en goed kookt, om een illustratie te maken. Bij de volgende bijeenkomst liet ik deze foto zien ... en ik vroeg Michèle Blom om de betrokkenheid van de ontwerper in deze reeks aan te wijzen. Ze bewoog met haar vinder van plaatje 3 naar plaatje 4. Inderdaad, zei ik, zo ziet een bepaalde categorie van ontwerpers hun rol.

pasta - dia's

Maar als je aan een chef kok denkt, die zich zo opstelt, dan is wat die chef doet het op een ingewikkelde, artistieke manier op een bord arrangeren van ingrediënten, nadat die door zijn sous chefs gekeurd, gekocht, gekookt, in de juiste verhoudingen gebracht en subtiel gekruid zijn. Iedereen begrijpt dat deze chef, die zich er alleen mee bemoeit om van plaatje 3 naar plaatje 4 te komen, op een groteske manier tekort schiet. Wij verwachten van de chef dat hij om 4 uur opstaat om zelf naar de markt te gaan, waar hij in de groenten en vis knijpt om ze op versheid en rijpheid te testen, etcetera.

Dit was het moment waarop Michèle Blom en ik elkaar begrepen. Als een ontwerper kan werken zoals die kok, zei ze, dan snap ik wat je voorstelt en dat is de moeite van het uitproberen waard. Ze deed de toezegging dat we drie MIRT projecten - dat zijn grote infrastructuurprojecten waar het rijk in investeert - mochten uitkiezen waarbij een ruimtelijk denker vanaf het begin betrokken zou zijn bij het verkennen en analyseren van de opgave. Ik gebruikte de term 'ruimtelijk denker' omdat ik had ingezien dat er aan het woord ontwerper teveel negatieve associaties kleven. Ze worden in de wereld van Blom gemiddeld genomen gezien als egoïstisch, oncoöperatief en in staat om complexe projecten complexer maken. Ze worden gezien als het exacte tegendeel van wat ze zouden moeten zijn.

Ontwerpen, omschreven in kooktermen gaat zo: de ontwerper – kok – begrijpt de context. De context is het seizoen, de regio, het budget, de keuze voor een type keuken. Hij werkt in een team en overziet het team. Hij gaat naar de markt. Hij kiest zijn producten zorgvuldig en houdt in de gaten welke nieuwe producten aangeboden worden. Hij probeert kookmethodes uit. Hij balanceert hoeveelheden, texturen en smaken. Hij kruidt. Er is geen noodzaak voor een stap 4. Het resultaat van het werk van een ervaren kok, een zorgvuldig uitgedacht recept met kakelverse ingrediënten wordt – in de culinaire wereld – gezien als heel aantrekkelijk. De nadruk ligt op ‘culinaire kwaliteit’ niet op ‘vormgeving’. Dit is nu het summum van vormgeving in koken.

U denkt dat er een fundamenteel verschil is tussen de stedenbouwkundig ontwerper en de kok? De kok werkt immers volgens een vast recept? Dat is een misvatting. De koks hebben geen recepten, maar ontwikkelen recepten, achter de gesloten deuren van hun keukens. Soms doen ze er jaren over.

A workflow method for design

Een andere manier om te begrijpen wat wat een ontwerper doet, is te kijken naar een manier van werken die je je eigen kunt maken om effectief te ontwerpen.

Bij Maxwan werken we aan onze opdrachten in teams van jonge ontwerpers die bij de hand genomen worden door 1 of 2 meer ervaren stedenbouwkundigen. Met onze methode realiseren we projecten die onze klanten gewaardeerd worden, gepubliceerd worden, tentoongesteld worden, prijzen winnen en soms innoverend zijn.

We ontwikkelden een set van regels die de basis vormen voor de workflow van het team. In de loop van de jaren is dit ‘ontwerp algoritme’ verfijnd. Je zou het kunnen zien als een Fordiaanse productielijn voor stedenbouwkundig ontwerp die uit de volgende elementaire stappen bestaat:

Stap 1. Verhelder en doorgrond de ontwerp opgave. Maak deze tastbaar. Meet, vergelijk, breng in kaart, trek over, visualiseer en modelleer de onderdelen van de opdracht. Een ontwerp opdracht wordt je meestal overhandigd in de vorm van teksten en rapporten. In deze fase wordt alle tekst omgezet in kaarten, diagrammen, schetsen en 2D en 3D computermodellen. Het visueel maken is, tot mijn grote verbazing, een nog alsmaar onderschatte manier van het reduceren van de complexiteit van een opgave. Het is me een raadsel waarom deze gave van ontwerpers niet door opdrachtgevers geëist en door stedenbouwers opgedrongen wordt als hét middel om te verhelderen wat de belangrijke vragen zijn en wat de hiërarchieën zijn in de wirwar van informatie.

Stap 2. Verander constant je focus, wissel van invalshoek. Als je in het prille begin van je onderzoek op zoek bent naar begrip, naar inzichten, naar creatieve associaties, naar eureka momenten, wil je je onderwerpen van zoveel mogelijk verschillende kanten benaderen.

yotam ottolenghi

the maxwan approach to design	
information between 'free thought' and pragmatic / analysis	don't mix or combine too early: given both sides free reign.
time budget your (design) tasks	no team: make good use of different design personalities! (you can bring people to do what they can do).
don't spend too much time on 1 idea or 1 approach	try to cover all relevant topics / ideas in short bursts (don't get stuck on 1 idea for hours)
don't go from free thought to pragmatic / analysis	don't go from free thought to pragmatic / analysis
communication	
EVERYONE stays updated on what is happening within the team	walk around / peek at screens / ask questions / paste on the wall
team leader knows what is going on, gives overview	walk around / peek at screens / ask questions / provide overview (points on the wall)
use the MAXWAN method (conceptualizing)	use a short reaction between members of the team: make your own table to do use it / update it outside of team meetings, has been meeting twice a day for the responsibility of the entire team
don't stop on your own for too long a time. limit on exchange: show off your work, including the bad ideas, they might inspire others.	show them
use the project tables, use resources (data systems, all should be able to do work on every file.	all team members keep track of a small table.
make use of e-mail	they will be busy - push them / make reservations: a 5 minute encounter is still useful.
project startup	
first test (show fig. how high...)	get a quick feeling of what it is you are dealing with. (don't let me help set up a list of essential.
first solution	work towards a wider range of options from free thought to pragmatic / analysis: no design approach
reference projects	collect reference images to learn basic tricks, paths / office ideas, often help to make the client understand.
output / presentation	
idea planning	as simple as possible, visible to the whole team.
production	avoidance of all the products that: long, too complex, abstract, photo's, text, diagrams, etc. story-line should be a part of it.
drawing list	quick + dirty, hand made, but accurate to content and order of pages. In this phase, the team understands the amount of work left to do.
drawing table	digitally created version.
meeting graphics	3D test, photograph tests, use references, make sketches.
conclusion	
positive team leader, NO, YES, if you're not happy	don't let on it.

maxwan ontwerp tabel

Stap 3. Wissel 'logisch, analytisch denken' en 'vrij, emotioneel denken' af. Het is een manier om jezelf te dwingen om op nieuwe manieren naar je onderwerp te kijken en onverwachte ontdekkingen te doen. Voor de liefhebbers: Het is een getemde versie van Salvador Dali's 'paranoïde kritische methode', die ook in Delirious New York voorkomt.

Stap 4. leer jezelf aan om snel van onderwerp te veranderen. Laat niemand meer dan een uur aan een deelonderwerp werken, voordat ze naar een volgend onderwerp overstappen. Dit ontwerpmes snijdt aan twee kanten: snel wisselen houdt je fris en door kleine stappen te zetten verklein je het gevaar dat iemand urenlang aan iets werkt wat later nutteloos blijkt te zijn. Het geeft je de vrijheid om te doen wat je wilt, zonder deadlines in gevaar te brengen.

Stap 5. Visualiseer je onderzoek en je deelontwerpen, hang de resultaten op en leg uit wat je ontdekt hebt. Het hele team moet weten wat er in de hoofden van elk van de teamleden omgaat. De teamleider heeft de opdracht om ervoor te zorgen dat al het werk aan een muur in de studio komt te hangen en besproken wordt, liefst twee keer per dag.

Deze sessies, waarbij zelfs de meest onrijpe, onderontwikkelde ideeën en schetsen zichtbaar worden en besproken worden blijken leveren vaak de meest waardevolle momenten in het ontwerpproces op. Hier begint het team te profiteren van het allemaal tegelijkertijd in elkaars hoofd kunnen kijken. Zo wordt de verborgen samenhang in de opgave ontdekt en worden doorbraken in de ontwikkeling van ideeën geforceerd. Deeloplossingen die elkaar leken uit te sluiten, blijken met kleine aanpassingen prachtig samen te kunnen vallen.

Ontwerp en maatschappij

De ontwerper als kok die zijn belangrijkste bijdrage ziet in het vervolmaken van stap 4 van de pasta-serie; de ontwerper die, los van al het ingenieurswerk dat er moet gebeuren, vormgeeft uit het niets 'by making a detailed drawing'; of, een andere populaire mythe, de ontwerper als eenling-kunstenaar in modieus pak die een geniale schets maakt, die door zijn bedienden slaafs wordt uitgewerkt; het is voor de hand liggend dat opdrachtgevers in warrige tijden deze ontwerpers om de verkeerde redenen binnenhalen en vooral inzetten voor publicitaire doeleinden. Als de manager de beloftes van kwaliteit niet kan realiseren, kun je het project met een spectaculair ogend, maar oppervlakkig ontwerp ten slotte altijd nog de glans van groen, innovatief en duurzaam meegeven.

Terug naar ontwerp en maatschappij. Wat we zien is dat de keuze om het management volledig in handen te geven van managers die, in de woorden van Pfeijffer, verstand hebben van baas zijn, tot een dilemma leidt. De maatschappij vraagt van haar professionals dat ze techniek, proces en kwaliteit gelijkwaardig behandelen. Maar wat er gebeurt, door een eenzijdige nadruk op management van het proces en dus op tijd, geld en prestatie-eisen, is dat kwaliteit, een moeilijker te kwantificeren en in objectieve eisen samen te vatten onderdeel van de opgave, wordt gemarginaliseerd. Kwaliteit wordt als een risico gezien voor het behalen van de proces-doelstellingen.

'ontwerpmuur' maxwan

schets frank gehry

pasta dia 1

De maatschappij eist proceskwaliteit én inhoudelijke, ruimtelijke kwaliteit, maar de inhoudelijke kwaliteit delft het onderspit. Dan moet kwaliteit, juist omdat het een lastig te definiëren begrip is, bijzondere aandacht krijgen. Als buitenlandse bezoekers lyrisch zijn over onze vroegere stedenbouw, en dat zijn ze, is dit wat ze zien: decennia van aandacht voor een goede verhouding tussen kwaliteit aan de ene kant en een goede maar louter technische, economische performance aan de andere.

Hier ligt een grote taak voor ontwerp. Stedenbouw moet veel meer gebruikt worden als het vak wat helpt om het gesprek te verrijken over de verhouding tussen economie en leefbaarheid, dat andere woord voor kwaliteit. De beste manier om dat te doen is om de analytische, onderzoekende vaardigheden van stedenbouwers veel beter te benutten en weer een vaste en goed ge-timed plek te geven in het proces.

Dat begint met het gebruiken van de vaardigheid van het, letterlijk, in beeld brengen van alle aspecten van onze ruimtelijke opgaves. Veel te vaak vindt al het voorbereidende werk van de ontwerpers plaats achter de gesloten deuren van de hun buro's. Dat mogen opdrachtgevers en projectmanagers niet meer accepteren. Vanaf nu moeten stedenbouwkundig ontwerpers in al hun plannen van aanpak met de billen bloot. Ze moeten zichtbaar maken hoe ze een uitweg zoeken uit het doolhof van het complexe project. Ze moeten iedereen deelgenoot maken van het denken en doen dat leidt tot een beter amalgaam van het werk van 20 afzonderlijke specialismen, het amalgaam dat we toegevoegde waarde noemen.

Ontwerp en Maatschappij: de agenda voor stedenbouw

De maatschappelijke agenda voor stedenbouw is deze: zorg met elk project voor een verbetering van de bestaande situatie, op een duurzame manier. Duurzaam betekent: doe het zo dat het niet alleen beter is voor de huidige gebruikers, deze en volgende maand, maar doe het zo dat er waarde geleverd wordt aan alle generaties gebruikers van het project. Dit levert geen simpel recept voor wat te doen en hoe het te doen, maar het is een solide en eerlijk principe waar sterke sturing aan te ontleen valt.

Persoonlijk vind ik het principe van duurzaamheid zo vanzelfsprekend dat ik zou willen dat 'niet kortzichtig' en 'niet zelfzuchtig' standaard tot de bestuurlijke en politieke agenda én tot het repertoire van de stedenbouwkundige gaan behoren. Niet alleen als belofte.

De moderne agenda voor stedenbouwkundig onderzoek en ontwerp is boordevol. De tijd ontbreekt me om er diep op in te gaan. Op de lijst staan onder anderen waterveiligheid, watervoorziening, klimaatverandering en de energietransitie. De zich in hoog tempo aan ons opdringende self driving car en de geweldige mogelijkheden die dat biedt om onze openbare ruimte opnieuw in te richten is een andere. Eén onderwerp wil ik er nog even uitlichten en dat is de groei van onze steden. Het is een onderwerp waar ik in mijn rol als Rijksadviseur veel aandacht aan besteed heb.

pasta dia 2

pasta dia 3

STEDENBOUW COMBINEERT:

verkeer
ecologie
tekst
beeld
modelling
financieel: plancalculatie
financieel: vastgoed
burger
locatie
landschap
architectuur
openbare ruimte
planologie: afspraken en legal
ontwikkelaar investeerder
programma (wonen werken etc)
projectmanagement
2D en 3D modelleren
analyse
integratie
presentatie
bestuurlijk: strategisch
kabels en leidingen
ict en sensoren
Infrastructuur

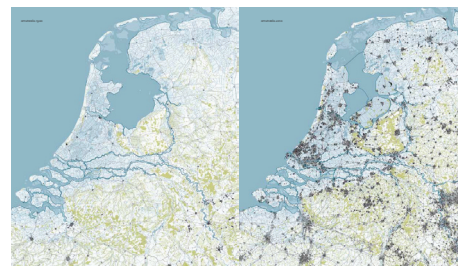
Duurzaamheid

"Meeting current needs without compromising future needs" (Brundtland)

"Equity over time" (equity = just, impartial and fair)
(Robert Gilman)

"The ability to keep going over the long haul"
(Robert Gilman)

De bevolkingstoename lijkt alles overziend af te vlakken, maar er is sprake van een trek naar de stad, mogelijk versterkt door een groeistuij van immigratie. Nu de economie weer begint te draaien, neemt het aantal huishoudens met een vraag naar eigen woonruimte toe. Dat is op een aantal plaatsen zichtbaar, met Amsterdam en Utrecht als belangrijke cases. Stedenbouwkundig ontwerp kan helpen om de beste plekken te vinden én om plannen te bedenken waarmee het verdringen van goedkope woningen door duurdere beperkt wordt. Er is een grote behoefte aan het ontwerp van compacte, gemengde wijken die, ondanks hun compactheid en stedelijkheid, toch de omgeving en de voorzieningen bieden waartoe een breed scala aan huishoudens en sociale niveaus zich aangetrokken voelen.

groeï van nederland

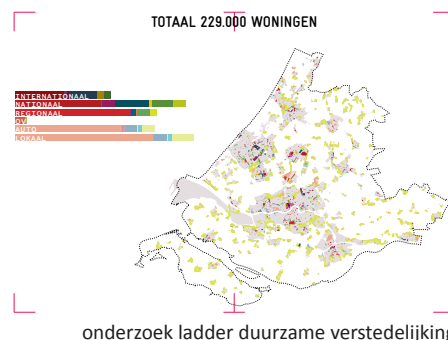
Er moet, door gemeentes, provincies en overheid veel en veel harder gewerkt worden aan het laten slagen en dan verfijnen van de zogenaamde 'Ladder Duurzame Verstedelijking'. Deze is bedoeld om investeringen in infrastructuur beter te benutten en bedoeld om nonchalant - niet duurzaam - gebruik van nog onbebouwd groen landschap tegen te gaan. De Ladder is misschien wel het slimste en beste en zeker een heel duurzaam instrument uit de Struktuurvisie Ruimtelijke Ordening van 2012, de rijksambitie voor planologie en stedenbouw. Het toepassen van de 'Ladder' stuit uiteraard op enige weerstand en er wordt aan getwijfeld. Maar we hebben in de Struktuurvisie woorden als kwaliteit en duurzaamheid toch gebruikt, omdat we er moeite voor willen doen?

Stedenbouwkundig onderzoek kan laten zien welke plekken in de stad beschikbaar zijn voor nieuwbouw of transformatie en hoe je daar dat kan bouwen waar de maatschappij behoefte aan heeft. U kunt van de site van het College van Rijksadviseurs de prachtige studie downloaden die de Vereniging Deltametropool heeft uitgevoerd om de waarde en het realisme van de Ladder te onderstrepen.

Ik kom, tot slot, terug op het wonderbaarlijke procesmanagement van Riek Bakker bij Leidsche Rijn. Riek is opgeleid als landschapsarchitecte en transformeerde zichzelf tot succesvol procesmanager. Ze huurde bij de start van het project een grote werkruimte, de voormalige burgerzaal van het Utrechtse stadhuis, en verplichtte alle betrokken adviseurs om daar minstens twee dagen per week tegelijkertijd aanwezig te zijn, een unicum.

Ze sprak ons op de eerste werkdag toe: 'Dit zijn de doelstellingen voor het project. Die gaan we waarmaken. Werk samen. Als er problemen zijn kunnen jullie me dag en nacht om hulp vragen. Hier heb ik de sleutel van de voordeur. Ik doe hem zo dadelijk op slot en ik doe hem weer open als er een plan ligt wat op alle vragen antwoord geeft. We zijn over 6 maanden klaar.'

Om onze nieuwe opgaven tot een goed, duurzaam einde te brengen, gaan de managers van het proces en de managers van de inhoud – en daarvoor prijs ik de stedenbouwers aan – niet meer apart of na elkaar aan het werk, maar tegelijkertijd, terwijl ze elkaar vasthouden om niet meer los te laten.

onderzoek ladder duurzame verstedelijking

Ik hoop dat U, nu ik aan het eind van mijn oratie gekomen ben, inzien hoe noodzakelijk en hoe vanzelfsprekend deze werkwijze, deze combinatie van proces en inhoud, van managers en stedenbouwkundigen is, en waarom ze succesvol zal zijn.

Ik heb gezegd.

ontwerp

en

maatschappij